

Motion till riksdagen

1987/88:So28

av Daniel Tarschys m. fl. (fp)
med anledning av prop. 1987/88:176 om
äldreomsorgen inför 90-talet

Stora förändringar till det bättre har skett inom äldreomsorgen. Trots detta kvarstår fortfarande avsevärda problem. Alltför många äldre vårdas på institutioner. Möjligheterna till kvarboende i det egna hemmet då service-behovet ökar är begränsade. Personalbristen skapar svårigheter att vidmakthålla kontinuitet i vården. Arbetsituationen för de anställda är ofta otillfredsställande. På många håll är samordningen mellan kommuner och landsting bristfällig. Valfriheten är begränsad för den som behöver vård och service.

Folkpartiet vill öka valfriheten inom äldreomsorgen. För att tillgodose alla behov behövs ett varierat utbud av boendeformer och service.

Folkpartiet anser att människor skall ha rätt till självbestämmande även då man blivit beroende av andra människors assistans och omsorg.

Folkpartiet arbetar för att den enskilde skall ha möjlighet att bo kvar i sin bostad, även när behovet av service ökar kraftigt.

Folkpartiet understryker vikten av att den personliga integriteten skall respekteras även om man bor på en institution.

Regeringens proposition

I propositionen redovisar regeringen sin syn på mål och riktlinjer för framtidens äldreomsorg. Vi kan i långa stycken instämma med de synpunkter regeringen utvecklar. Det är glädjande att konstatera, att det i väsentliga avseenden råder en bred värdegemenskap om uppgifterna inom äldreomsorgen.

Det enda viktigare konkreta förslag som framläggs i propositionen avser införande av en möjlighet till ersatt ledighet för närståendevård under högst 30 dagar. Vi har länge arbetat för sådana förbättrade villkor för anhörigvården och noterar nu med tillfredsställelse att denna opinionsbildning har burit frukt.

Många av dagens problem inom äldreomsorgen har sin rot i funktionsfördelningen mellan olika offentliga organ, särskilt kommuner och landsting. Regeringen hävdar nu att samordningen av insatserna för de äldre behöver utvecklas och att målet bör vara ett mer sammanhållet primärkommunalt ansvar. En särskild delegation skall före årets slut framlägga förslag om den framtida arbetsfördelningen.

Vi konstaterar med besvikelse, att regeringen under sina sex år inte har nått långt i arbetet med dessa problem. Föreställningen att alla de knutar som återstår skall kunna lösas upp under det närmaste halvåret finner vi

mot denna bakgrund mindre realistisk. Vi delar emellertid uppfattningen att mycket skulle stå att vinna med ett mer sammanhållet primärkommunalt ansvar för äldreomsorgen. Härför talar bl. a. erfarenheterna från andra nordiska länder, i synnerhet Danmark.

Enligt folkpartiets uppfattning måste de enskilda vårdtagarnas och boendes önskemål spela en avgörande roll för äldreomsorgens utveckling. Verklig valfrihet förutsätter ett mångfacetterat utbud av service och bistånd. För att lösa de aktuella och förutsedda rekryteringsproblemen inom äldreomsorgen är det angeläget att skapa utrymme för många olika verksamhetsformer. Enskilda och kooperativa alternativ bör därför uppmuntras inom hemtjänst, sjukvård och äldreomsorg. Även inom den offentliga sektorn är det angeläget att skapa större utrymme för kreativitet och personlig utveckling.

De lånevillkor och den avgränsning av statsbidragen till den sociala hemhjälpen som regeringen under en följd av år har försvarat har medverkat till nedläggningen av många ålderdomshem. Vi noterar med tillfredsställelse att regeringen nu gjort en helomvändning och ansluter sig till det synsätt som vunnit majoritet i riksdagen.

Ett väsentligt mål för folkpartiet är att slå vakt om den enskildes integritet. Ett uttryck för denna strävan är vårt sedan länge framförda krav att alla patienter inom långvård, psykvård eller omsorgsvård som så önskar skall kunna bo i ett eget rum. För att nå detta mål föreslår vi åter ett statligt stimulansprogram.

En brist i regeringens proposition är den svaga uppmärksamhet som ägnas åt de demenssjuka. Dessa äldre lever idag under omständigheter som ofta är ytterst ogynnsamma och plågsamma. Enligt folkpartiets mening behövs det radikalt förstärkta insatser även från statlig sida för att råda bot på dessa missförhållanden. Förslag härom framläggs i motionen.

Många av bristerna inom dagens äldreomsorg hänger nära samman med problem inom den specialiserade sjukvården. När äldre inte i rätt tid kan ges adekvat behandling nödgas de leva med smärtor och funktionsnedsättningar som inte borde accepteras. Vi anser att regeringen inte heller har vidtagit tillräckliga åtgärder för att motverka flaskhalsar och köer inom hälso- och sjukvården. Förslag om ytterligare insatser på detta område framläggs i motionen.

Självbestämmande och integritet

Många äldre upplever maktlöshet i sina kontakter med olika myndigheter. Framförallt berörs äldre som har ett stort servicebehov. Hjälpberoende leder lätt till en känsla av att man är utlämnad till andra människors goda vilja. Ingen människa i behov av stöd skall behöva känna på detta sätt.

Människor som utnyttjar hemtjänsten måste så långt som är möjligt själva kunna bestämma vid vilka tidpunkter då hjälpen skall ges. De som är i behov av färdtjänst har den självklara rätten att få bestämma vid vilken tid och vart färden skall gå. Människor som inte längre kan bo kvar i det egna hemmet skall ha rätt att välja bland olika former av boende. Folkpartiet anser att de möjligheter till självständigt beslutsfattande och egna val som är

självklara för andra människor skall finnas även för äldre.

På flera ställen i propositionen påpekas att hjälptagarens behov skall sättas i centrum. Detta principiella resonemang följs emellertid inte av några konkreta förslag. Folkpartiet anser att nya vägar måste prövas. Systemtänkande måste ge vika för flexibilitet och eget beslutsfattande.

Det är både möjligt och önskvärt att skapa alternativ även inom hemtjänsten. Men det räcker inte att låta fastighetsskötare svara för vissa enkla sociala uppgifter. Även andra än kommunen bör ha möjlighet att på samma villkor erbjuda social hemtjänst. Intresset för att driva denna typ av verksamhet kan finnas såväl hos ideella organisationer, exempelvis pensionsorganisationer, som hos privata servicegivare. Denna verksamhet bör då ges samma stöd som den kommunala. Kommunen skall dock fortsätta att ha det övergripande ansvaret för verksamheten.

En annan metod att öka valfriheten prövas inom det s. k. STIL-projektet. STIL står för Stockholms Independent Living-förening och medlemmarna i föreningen har funktionsnedsättningar. Projektet innebär att de resurser som idag används till hemtjänst, arbetsbiträde, ledsagarservice etc. läggs i en pott som disponeras av den funktionshindrade själv för anställning av en personlig assistent. Därmed ges han eller hon möjlighet att själv bestämma över servicen och hur den utformas. Även äldre bör kunna ha denna möjlighet. Folkpartiet anser att liknande projekt bör uppmuntras även inom äldreomsorgen.

En annan väg för att öka den enskildes inflytande över hemtjänsten kan vara att införa ett system med s. k. servicekuponger. Detta påminner om STIL-projektet. Den enskilde ges därmed möjlighet att välja vem eller vilka som skall anlitas för att utföra uppdrag. Folkpartiet anser att försök med servicekuponger bör genomföras.

Det räcker emellertid inte med att erbjuda alternativ till dem som idag känner sig tvingade att kravlöst acceptera den omsorg som ges. Även den kommunala hemtjänsten måste bli mera flexibel och anpassad efter kundens önskemål. Hemtjänsten styrs inte sällan av omfattande regelsystem, exempelvis om hur mycket städning som får utföras per vecka. Vissa regler är nödvändiga för att personalen skall ha drägliga arbetsvillkor. Alltför detaljerad styrning av arbetet kan dock leda till att människor får service som de inte efterfrågar. Riksdagen bör uttala att dessa regelsystem bör modifieras. Ett sådant uttalande bör påverka utformningen av socialstyrelsens riktlinjer för äldreomsorgen.

I propositionen framhålls att uppföljningen och utvärderingen av äldreomsorgen måste förbättras. Socialstyrelsen föreslås få i uppdrag att i samarbete med statskontoret se över nuvarande statistik för äldreomsorgen och föreslå hur ett framtida informations- och uppföljningssystem skall kunna utformas. I sitt remissvar skriver socialstyrelsen att det är nödvändigt att åstadkomma en koppling mellan primärkommunernas och landstingens statistiksystem. I sina remissvar betonar HCK och DHR att den enskildes integritet måste beaktas vid utformningen av statistiksystemet. Folkpartiet stöder organisationernas synpunkter och utgår från att regeringen då socialstyrelsen föreslagit åtgärder återkommer till riksdagen med förslag i ämnet.

Under våren har det försiggått en intensiv debatt om kvaliteten inom sjukvården. Denna debatt berör inte minst äldre människor. Mer än hälften av sjukvårdens resurser används för de äldre. I stor utsträckning är det också de äldre som drabbas av köer och väntelistor i sjukvården. Härigenom ökar också belastningen på hemtjänst och färdtjänst. Enligt folkpartiet måste alla människor i Sverige garanteras adekvat vård, oavsett ålder.

Som vi tidigare framhållit måste ökade resurser satsas på att få bort köerna. Folkpartiet föreslår därför att 200 milj. kr. per år bör anslås för insatser mot köerna till gråstarrs-, höftleds- och kranskärlsoperationer samt strålbehandling av cancerpatienter.

Valfrihet även för personalen

Att öppna möjligheter till flera alternativ inom sjukvård och omsorg leder inte endast till en ökad valfrihet för servicetagarna utan även för personalen. Generellt sett är det svårt att rekrytera folk till omsorgs- och vårdsektorn. På de ställen där man startat verksamhet i annan regi eller med alternativa metoder har det dock visat sig att man ofta överhoppas av ansökningar. Detta visar att det finns ett stort intresse att arbeta med vård- och omsorgsuppgifter som känns spännande och meningsfulla. Det är dags att dra konsekvenserna av detta. Alternativ måste tillåtas inom såväl hemtjänst som vård. De anställda inom denna sektor måste få möjlighet att välja arbetsgivare. All den, framförallt kvinnliga, initiativlust och kompetens som nu finns samlad i den offentliga sektorn måste frigöras!

I dagens hemtjänst och äldresjukvård finns många värdefulla erfarenheter som borde utnyttjas bättre. En personalpolitik som i högre grad tar vara på de anställdas insikter, kunskaper och förmåga skulle t. ex. göra det lättare att få personal till omsorgen och vården. Nya belöningssystem för de anställda bör utvecklas. Personalen bör få ökat ansvar och ökade befogenheter. Personalutveckling och fortbildning bör prioriteras.

Äldres boende

Rätten till eget rum är en av de allra viktigaste valfrihetsfrågorna. Den berör några av samhällets mest utlämnade människor.

Rätten till eget rum kan inte vänta. Av äldrepropositionen framgår att endast 27 procent av dem som vårdas inom den somatiska långtidssjukvården har ett eget rum. Vi upprepar därför vårt krav på att riksdagen bör besluta om ett särskilt stöd för att förbättra förhållandena inom långvården. Vi föreslår att ett temporärt statsbidrag skall utgå som snabbare möjliggör för landstingen att bygga om långvårdskliniker och lokala sjukhem.

Statsbidraget bör vara prestationsrelaterat. De landsting som påskyndar ombyggnaden eller kan uppvisa fler enbäddsrum för vård på institutioner från ett år till ett annat bör få del av statsbidraget.

Vi föreslår att riksdagen för en femårsperiod anslår 100 milj. kr. årligen

till denna verksamhet. Riksdagen bör uppdraga åt regeringen att närmare utforma villkoren för att erhålla statsbidrag.

I propositionen skriver regeringen att målet skall vara att även den som behöver vård och omsorg skall ha rätt till en egen fullvärdig bostad. Vi vill inte invända mot denna princip men den måste tillämpas med förnuft. För många äldre är en flyttning en mycket stor omställning. Tillika måste, som tidigare poängterats, även äldre ha möjlighet att påverka var de skall bo. Målet om fullvärdig bostad får därför under inga villkor användas för att radera väl fungerande boendeformer mot de boendes vilja.

I propositionen framhåller regeringen att de resurser som finns för långvarig vård inom länssjukvårdens långtidssjukvård successivt skall ersättas med lokala vårdresurser inom socialtjänsten. Långvårdsklinikerna avses bli utvecklade till geriatrika rehabiliteringskliniker.

Det finns enligt folkpartiets mening starka skäl att genomföra varje förändring inom åldringsvården med yttersta varsamhet. En inriktning av det slag regeringen föreslår får inte leda till snabba omflyttningar av människor och hastiga nedläggningar av långvårdskliniker.

Den utveckling av långvårdsklinikerna som eftersträvas bör ofta kunna få den formen att rehabiliteringsresurserna förstärks bl. a. med sjukgymnaster och arbetsterapeuter. Det som först och främst skall styra utformningen av långtidssjukvården skall vara patienternas behov och önskemål, inte generella modeller och organisationsscheman.

Vad gäller ålderdomshemmen är det positivt att regeringen nu anslutit sig till de borgerliga partiernas krav. Aktuella kommunala planer, som bygger på hittills gällande statsbidragssystem, tyder på att avvecklingen av ålderdomshemmen kommer att fortsätta i snabb takt. Folkpartiet vill understryka vikten av att kommunerna nu följer de intentioner som riksdagen gett uttryck för vad gäller behovet av ålderdomshem.

Närståendevård

Folkpartiet har vid ett flertal tillfällen motionerat om lagstadgad rätt till ledighet och ersättning vid vård av anhörig. Genom rätt till ledighet och ersättning får anhörig eller annan närstående en av många efterlängtat möjlighet att tillbringa någon eller några veckor med föräldrar, barn, vänner eller make då stödet behövs som bäst. Det är därför med tillfredsställelse vi noterar att detta krav nu har hörtsammats. I de fall det rör sig om vård av mera långvarig karaktär bör den närstående erbjudas anställning. Folkpartiet vill understryka att rätt till ledighet och ersättning för vård av närstående skall ses som ett erbjudande, inte som ett krav från samhällets sida. Liksom regeringen vill vi understryka att de förbättrade villkoren för närståendevård inte får leda till sänkta ambitioner inom hemtjänst och hemsjukvård.

”Glöm inte bort de glömska”

En grupp som lever i vad vi kallar ”det glömska Sverige” är människor som har demenssjukdomar och deras anhöriga. Cirka 13 procent av befolk-

ningen över 65 år företer åldersdemens av varierande grad. Cirka 5 procent drabbas av så svår demens att de inte klarar sig själva. Demens är en sjukdom som det idag inte finns några metoder att bota i den meningen att hjärnans funktioner återställs. Däremot kan tempot i sjukdomsförloppet hållas tillbaka främst genom stimulans och träning. För anhöriga leder demens ofta till en ständig oro och känsla av vanmakt.

Kunskapen om demens är alltför liten. Ofta förväxlas demens med vanligt åldrande. Det är en vanlig föreställning att den tilltagande förvirringen är en naturlig följd av att man blir gammal. Denna uppfattning är spridd bland både allmänhet och politiker och tjänstemän som skall fatta beslut i dessa frågor. Konsekvensen blir ofta helt orimliga krav på de anhöriga och otillfredsställande eller utebliven vård för den sjuke.

Kunskapen om demenssjukdomarnas orsaker och möjligheter till rehabilitering måste öka. Det är viktigt att stödja fortsatt forskning inom detta område för att kunna ge de dementa bästa tänkbara hjälp. Detta bör ges regeringen till känna.

I folkpartiets rapport "Glöm inte bort de glömska" betonas dagvårdsverksamhetens betydelse som behandlingsform för dementa. Genom dagvården ges dementa hjälp med mathållning och kroppsvård, stimulans och träning. Detta kan fördröja sjukdomsprocessen och skjuta upp institutionsvård. Enligt socialstyrelsen fanns det 1986 dagvårdsverksamhet i endast 75 kommuner. I ytterligare 31 planerade man att bygga upp sådan. Det är dags för en omfattande satsning på dagvård för dementa. Ett rimligt mål bör vara att alla dementa skall erbjudas plats i dagvård inom en tioårsperiod.

När den demente inte längre kan bo kvar i eget boende måste det finnas ett vettigt alternativ. I många fall anses gruppboende vara det bästa alternativet. Även på detta område är emellertid bristerna stora.

Äldreberedningen anger i sitt betänkande att det behövs ett tillskott av 25 000–35 000 servicebostäder för åldersdementa fram till år 2000. Även på detta område gjorde socialstyrelsen 1986 en kartläggning som visar att det då fanns gruppboende för dementa i 18 kommuner och i ytterligare 42 kommuner planerades det. En utbyggnad av gruppboendet är därför ytterst angelägen. Olika regelsystemet ex. inom bostadslånegivningen bör utformas så att de underlättar en sådan utbyggnad. I syfte att uppmuntra kommunerna att övergå till nya boendeformer för åldersdementa, s. k. gruppboende, bör riksdagen besluta att införa ett stimulansbidrag på 100 milj. kr. per år under fem år.

Hemställen

Med anledning av vad ovan anförts hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om möjlighet för andra än kommuner att på samma villkor erbjuda social hemtjänst,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stimulans av försök med personlig assistent inom äldreomsorgen,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av modifierade regelsystem inom hemtjänsten,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en förändrad personalpolitik inom vård och omsorg,

5. att riksdagen beslutar om ett femårigt stimulansbidrag om 100 miljoner kronor per budgetår i syfte att stimulera ombyggnaden av institutioner så att rätten till eget rum kan förverkligas i hela landet före mitten av 1990-talet,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om metoderna för att uppnå målet att även den som behöver vård och omsorg skall ha rätt till en egen fullvärdig bostad,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av ökad forskning om demenssjukdomarnas orsaker och möjligheterna till rehabilitering,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om dagvård för åldersdementa,

9. att riksdagen beslutar om ett femårigt stimulansbidrag om 100 miljoner kronor per budgetår i syfte att stimulera kommunerna att övergå till nya boendeformer för åldersdementa, s. k. gruppboende.

Stockholm den 6 juni 1988

Daniel Tarschys (fp)

Per Arne Aglert (fp)

Lennart Alsén (fp)

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)

Kjell-Arne Welin (fp)

